

САНОАТ КОРХОНАЛАРИДА МАҲСУЛОТ СИФАТИНИ БОШҚАРИШ

Байтанов Ўралбой Мирақул ўғли

Жиззах политехника институти

Иқтисодиёт ва менежмент кафедраси доценти в.б, и.ф.ф.д (PhD)

Жаҳонда иқтисодий муносабатларнинг глобаллашуви шароитида озиқ-овқат корхоналари томонидан ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар сифатини бошқариш ва уларнинг инсон саломатлиги учун хавфсизлигини таъминлаш масаласи бугунги кунда устувор аҳамият касб этмоқда. Шунингдек, истеъмолчилар томонидан озиқ-овқат маҳсулотларини сотиб олиш бўйича талабларига хос бўлган хусусиятлар таҳлилига кўра, улар арзон нархдаги сифатли ва ўз саломатликлари учун фойдали бўлган маҳсулотларни сотиб олишни афзал кўрадилар. Ушбу вазиятдан келиб чиқиб, турли мамлакатлар миллий иқтисодиётида озиқ-овқат маҳсулотлари учун ишлаб чиқилган меъёрлар (жумладан, миллий санитарик-гигиена талаблари, стандартлар, ҳуқуқий ва норматив меъерий ҳужжатлар) билан бир қаторда, халқаро стандартлар тизими ҳам амал қилади. Ушбу меъёрлар ва стандартлар озиқ-овқат корхоналари томонидан маҳсулот ишлаб чиқариш ва унинг истеъмол хусусиятларига хос бўлган талабларни ўзида акс эттиради.

Озиқ-овқат корхоналари учун халқаро стандартлар тизимида ишлаб чиқишда жаҳон бозорида соҳада етакчи бўлган йирик компаниялар, концернлар, халқаро ташкилотлар, илмий текшириш институтларининг экспертлари томонидан турли илмий таклиф ва амалий тавсияларга асосланилади. Ушбу тавсиялар Халқаро стандартлаштириш ташкилоти (International Organization for Standardization – ISO) томонидан кўриб чиқилиб, уларни амалиётда жорий этиш ёки этмаслик бўйича якуний хулосалар берилади.¹

ISO ташкилоти 1946 йилда озиқ-овқат маҳсулотлари сифати бўйича халқаро меъёрлар тизимини ишлаб чиқиш ва уни такомиллаштириш мақсадида АҚШнинг Миллий стандартлаштириш ассоциацияларининг халқаро федерацияси (International Federation of National Standardizing Associations – ISA: Нью Йорк, 1926 йилда ташкил этилган) билан Бирлашган Миллатлар ташкилотининг Стандартлар бўйича мувофиқлаштирувчи кўмитасининг (United Nations Standards Coordinating Committee – UNSCC:

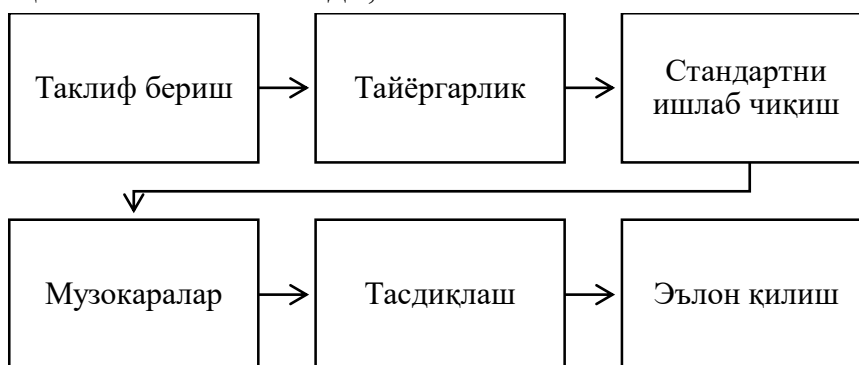
¹ Бузина М.А. Современные тенденции управления качеством на пищевых производствах. [Электронный ресурс]. URL: <https://saransk.ruc.su/upload/medialibrary/b7e/Buzina.pdf>

1944 йилда ташкил этилган) ташаббуси асосида ташкил этилиб, халқаро даражада 1947 йилдан бошлаб ўз фаолиятини бошлаган.²

Бугунги кунда ISO ташкилоти томонидан 20,0 мингдан ортиқ озиқ-овқат маҳсулотлари учун тегишли бўлган халқаро стандартлар ишлаб чиқилган бўлиб, уларни ҳар қандай мамлакатда тўлиқ ёки қисман амалиётга жорий этилганлиги билан характерланади. Мамлакатларнинг аҳоли даромадлари бўйича ўрта даромадли ва ундан кам даромадга эга бўлган мамлакатларда ISO халқаро стандартларини амалиётга жорий этилишида ҳар бир стандарт бўйича 50 фоиздан кичик кўрсаткичга эга бўлса, ўрта юқори ва ундан кўп даромадли мамлакатларда ушбу стандартлар деярли тўлиқ амалиётга жорий этилган. Маълумотларга кўра, ISO ташкилоти томонидан ишлаб чиқилган озиқ-овқат маҳсулотлари сифатига оид бўлган барча стандартларнинг 80 фоизи ҳали ҳеч бир мамлакат амалиётга жорий этилмаган.³

ISO ташкилоти томонидан озиқ-овқат маҳсулотларининг сифат ва хавфсизлиги бўйича стандартларни ишлаб чиқиш куйидаги олти босқичларда (1-расмга қаранг) амалга оширилади:⁴

таклиф бериш босқичи – ушбу босқичда ишлаб чиқилиши режалаштирилаётган стандартларнинг заруриятини илмий ва амалий жиҳатдан асосланиб, ISO ташкилоти аъзоларига ишлаб чиқилган асоснома юборилиб, уни ишлаб чиқиш бўйича аъзолар ўртасида овоз йиғилади. Камида беш нафар аъзо ушбу таклифни маъқуллаб овоз берган тақдирда стандартни ишлаб чиқишга тавсия этилади;

1-расм. ISO стандартларини ишлаб чиқиш босқичлари⁵

² ISO халқаро ташкилотининг расмий сайта маълумотлари асосида <https://www.iso.org/about-us.html>

³ Бузина М.А. Современные тенденции управления качеством на пищевых производствах. [Электронный ресурс]. URL: <https://saransk.ruc.su/upload/medialibrary/b7e/Buzina.pdf>

⁴ ISO халқаро ташкилотининг расмий сайта маълумотлари асосида URL: <https://isocertification.one/>

⁵ ISO халқаро ташкилотининг расмий сайта маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган URL: <https://isocertification.one/>

тайёргарлик босқичи – ушбу босқичда стандартни ишлаб чиқиш лойиҳасига раҳбар тайинланиб, лойиҳа аъзоларининг таркибий шакллантирилади. Маҳсулот стандарти бўйича лойиҳа режасининг турли вариантлари шакллантирилиб, юқори турувчи ташкилотга тақдим этилади. Ушбу босқичда ишлаб чиқилган лойиҳанинг режаси ва унинг вариантлари бир неча бор қайта кўриб чиқилиши мумкин бўлади;

стандартларни ишлаб чиқиш – лойиҳа режалари асосида озиқ-овқат маҳсулоти учун сифат ва хавфсизлик нуқтаи назаридан стандартнинг бир неча вариантлари ишлаб чиқилиб, ташкилот аъзоларига овоз бериш учун юборилади. Овоз бериш жараёнида қайси стандарт лойиҳаси бошқаларига қараганда кўпроқ маъқулланса, ўша стандарт матни стандарт лойиҳаси сифатида таҳрирга юборилади;

музокаралар босқичи – таҳрир қилинган стандартнинг якуний лойиҳаси яна қайтада ташкилот аъзоларига юборилади ва беш ой муддат давомида ишлаб чиқилган стандарт лойиҳаси борасида аъзолар томонидан берилган саволларга уни ишлаб чиққан ишчи гуруҳ томонидан жавоблар берилади. Лойиҳани маъқул кўрган аъзолар уни қабул қилиш борасида ёки тегишли ўзгартириш киритиш ҳақида ўз илмий таклиф ва амалий тавсияларини ишчи гуруҳга тақдим этадилар. Агарда овоз бериш жараёнида унга аъзоларнинг 2/3 қисми лойиҳани маъқуллаб овоз берса ва умумий овоз берганлар таркибида қаршиларнинг улуши 25 фоиздан ошмаса, ишлаб чиқилган лойиҳа халқаро стандарт сифатида тақдим этиш учун маъқулланади;

тасдиқлаш босқичи – овоз бериш жараёнида етарли даражада овоз йиғган лойиҳанинг якуний варианты ISO бош котибиятига юборилади. ISO бош котибияти тандартни қабул қилишдан аввал икки ой муддат ичида лойиҳани кўриб чиқиб, аъзоларга тасдиқлаши кутилаётган лойиҳа матнини юборади. Агарда аъзолар томонидан лойиҳақа нисбатан қатъий этироз билдирилган тақдирда, у қайта кўриб чиқиш учун ишчи гуруҳга юборилади. Агарда лойиҳа маъқулланса, халқаро стандарт сифатида тасдиқланади ва кейинги босқичга тайёрланади;

эълон қилиш босқичи – ушбу босқич якуний босқич бўлиб, бунда тасдиқланган стандарт ISO Бош котибияти томонидан эълон қилинади. Эълон қилиш босқичида лойиҳа матнида тушунарсиз ҳолатлар кўзга ташланса, унинг матнига кичик ўзгартиришлар киритилиши мумкин бўлади.

ISO халқаро даражада озиқ-овқат маҳсулотларининг сифат ва инсон саломатлиги учун хавфсизлиги нуқтаи-назаридан тегишли меъёр ва стандартларни ишлаб чиқувчи ташкилот бўлишига қарамай, уларни

мамлакатлар амалиётига жорий этилишини, ишлаб чиқарилаётган озиқ-овқат маҳсулотлари сифатини ушбу талабларга мувофиқлигини таъминлаш, уларни сифат кўрсаткичларини баҳолаш бўйича мажбуриятларни ўз зиммасига олмайди. ISO фақатгина тавсиявий характерга эга бўлган стандартларни ишлаб чиққанлиги сабабли, турли озиқ-овқат корхоналарига ISO сертификатини бермайди.

Бугунги кунда нафақат озиқ-овқат корхоналари балки миллий иқтисодиётнинг турли тармоқларида хўжалик фаолияти юритувчи корхоналар бошқарувида “сифат нархдан кўра муҳимроқ” тамойили амал қилади. Бу эса сифат бошқаруви бўйича стандартларни амалиётга жорий этиш заруриятини оширади.

Жаҳон амалиёти таҳлиliga кўра, бугунги кунда тараққий этган мамлакатлар озиқ-овқат корхоналарида интеграллашган менежмент тизимини ташкил этиш асосида маҳсулотлар сифатини ва хавфсизлигини таъминлашга қаратилган бошқарув амалиёти жорий этилган.

Фикримизча, юқорида билдирилган таклифлар асосида мамлакатимиз озиқ-овқат саноати корхоналарида маҳсулот сифатини бошқариш тизимини амалиётга жорий этилиши орқали бир вақтнинг ўзида ҳам маҳсулотнинг сифати, ҳам унинг истеъмол қилишда инсон ҳаёти учун хавфсизлигини таъминлаш имкониятларини кенгайтиради. Шу билан биргаликда, ишлаб чиқарилаётган озиқ-овқат маҳсулотларининг рақобатбардошлиги кўрсаткичи янада яхшиланиб, халқаро ташкилотлар томонидан маҳаллий озиқ-овқат корхоналари томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулотларни сертификацияланишига ва миллий ишлаб чиқарувчиларнинг жаҳон бозорига кириши учун замин яратади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Бузина М.А. Современные тенденции управления качеством на пищевых производствах. [Электронный ресурс]. URL: <https://saransk.ruc.su/upload/medialibrary/b7e/Buzina.pdf>
2. ISO халқаро ташкилотининг расмий сайта маълумотлари асосида <https://www.iso.org/about-us.html>
3. Исматуллаев Р. Сифат менежменти тизими ва уни сертификатлаш. Дарслик, Т.: Сано-стандарт, 2014. – 336 б.

4. Кане М. М., Иванов Б. В., Корешков В. Н., Схиртладзе А. Г. Системы, методы и инструменты менеджмента качества: Учебное пособие. — СПб.: Питер, 2008. — 67 с.
5. Сливкина Ю.А., Часовских В.П., Воронов М.П. Применение экспертных методов в управлении качеством. Научное обозрение. Экономические науки. — 2016. — № 4. — с. 54-63.